

4. Кравченко О. О. Емоційний інтелект і довіра в організаційному середовищі: емпіричний підхід. *Науковий вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. Серія: Психологія. 2021. № 66. С. 90–96.

5. Центр українсько-європейського наукового співробітництва. Матеріали підвищення кваліфікації: «Соціальний та емоційний інтелект у професійній освіті». Одеса, 2023. 84 с.

Дарина Молчанюк,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра ННПП Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

доцент кафедри юридичної психології
ННПП Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософії

Сняткова Т. М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЕВОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ВПЛИВУ НА СВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

У складному світі людської комунікації мова є не лише засобом передачі інформації, але й потужним інструментом психологічного впливу. Серед різноманітних форм мовленнєвого впливу особливе місце займає мовленнєва маніпуляція – прихований спосіб впливу на свідомість і підсвідомість особистості з метою спонукування її до дій, вигідних маніпулятору.

В умовах інформаційної перенасиченості та активного використання мови як інструменту впливу, дослідження мовленнєвої маніпуляції набуває особливої актуальності. Розуміння її механізмів та наслідків є важливим для захисту особистості від прихованого впливу, розвитку критичного мислення та забезпечення відповідальної комунікації в сучасному світі.

Мовленнєва маніпуляція – це форма комунікативного впливу, що спрямована на приховане впровадження в психіку адресата цілей, бажань, намірів, відносин або установок, які не збігаються з існуючими у нього на даний момент. Як зазначає

В. В. Зірка, в основі мовного маніпулювання лежать психологічні та психолінгвістичні механізми, які змушують адресата некритично сприймати мовне повідомлення, сприяють виникненню в його свідомості певних ілюзій і оман, провокують його на вчинення вигідних для маніпулятора дій [3, с. 117]. За ствердженням багатьох науковців, в основі мовленнєвого маніпулювання лежить приховане використання мови з метою впливу на емоційну та когнітивну сферу особистості для досягнення власних цілей, часто в обхід свідомого контролю та критичного мислення адресата. Мовленнєву маніпуляцію можна охарактеризувати як особливий спосіб маніпулятивного впливу. Її мета – змінити поведінку людини та її думки, причому цей вплив здійснюється через мову, але неявно, приховано [2, с. 12].

Особливістю мовленнєвої маніпуляції є її прихований характер, що відрізняє її від відкритих форм впливу, таких як переконання чи аргументація. Маніпуляція орієнтована на підсвідоме сприйняття інформації, що дозволяє маніпулятору впливати на поведінку та рішення адресата без його усвідомлення цього впливу. Це підкреслює необхідність розвитку критичного мислення та медіаграмотності у сучасному суспільстві для протидії маніпулятивним впливам [6, с. 91].

Мовленнєва маніпуляція як форма прихованого впливу на свідомість особистості набуває особливої актуальності в умовах інформаційного перенасичення сучасного суспільства. З розвитком цифрових технологій та соціальних мереж зростає кількість каналів комунікації, через які здійснюється маніпулятивний вплив, що ускладнює розпізнавання таких впливів та підвищує ризик їхнього негативного впливу на індивідуальну та колективну свідомість. Як зазначено в дослідженні, маніпуляція в поєднанні з іншими методами надає можливість спрямовувати діяльність і поведінку мас, соціальних груп та індивідів, контролювати соціальну ситуацію [6, с. 91].

Крім того, мовленнєва маніпуляція має значний вплив на формування громадської думки, особливо в політичному та медійному дискурсах. Вона може призводити до зміни переконань, поведінки та емоційного стану особистості без її усвідомлення цього впливу. Як підкреслюється в іншому дослідженні, маніпуляція є прагматичним аспектом, який досягає своєї мети без явного виявлення комунікативного наміру, що чинить деструктивний вплив на особистість і

суспільство в цілому . Це підкреслює необхідність глибокого наукового аналізу механізмів мовленнєвої маніпуляції та розробки стратегій протидії її негативним наслідкам [1, с. 158].

Мовленнєва маніпуляція реалізується через використання різноманітних мовних засобів, які впливають на емоції та когнітивні процеси адресата. Серед таких засобів виділяють емоційно забарвлену лексику, риторичні прийоми, логічні помилки та інші методи, що змінюють сприйняття реальності. Наприклад, у політичному дискурсі часто застосовуються техніки, що викликають страх, патріотизм або неприязнь, спрямовані на формування певних установок у свідомості слухачів. Ці прийоми можуть включати спотворення фактів, перебільшення, недомовки та інші методи, що змінюють сприйняття реальності. Як зазначено в дослідженні, маніпуляції працюють, тому що вони використовують психологічні механізми, які змушують людей некритично сприймати інформацію.

Крім того, маніпулятори часто використовують логічні помилки, такі як підміна тези, недоведена основа доказу, тавтологія та інші, щоб ввести аудиторію в оману. Ці помилки порушують закони логіки або використовуються недобросовісно, що призводить до неправильних висновків. Як зазначено в дослідженні, логічні помилки виникають, коли порушено закони логіки або ж логічні прийоми використано недобросовісно . Таким чином, розуміння механізмів та засобів реалізації маніпулятивного впливу є важливим для розвитку критичного мислення та захисту від маніпуляцій у сучасному інформаційному середовищі [4, с. 66].

Мовленнєва маніпуляція має значний вплив на особистість, оскільки порушує її автономію та здатність до критичного мислення. Як зазначає В. Аккурт, маніпуляція відрізняється від інших форм мовленнєвого впливу тим, що співрозмовник змінює свої погляди та думки через прихований вплив на психологічному рівні, а не через свідоме прийняття інформації при переконанні. Це підкреслює необхідність етичного підходу до використання мовленнєвого впливу та важливість розвитку критичного мислення у суспільстві.

Етичні аспекти мовленнєвої маніпуляції полягають у тому, що вона може призводити до зниження рівня довіри між комунікантами та викликати психологічний дискомфорт у

адресата. Маніпулятивний вплив, який здійснюється без згоди особистості, порушує її право на самостійне прийняття рішень та формування власних переконань. Тому важливо не лише виявляти та аналізувати маніпулятивні техніки, але й формувати етичні стандарти комунікації, що сприятимуть збереженню психологічного благополуччя особистості та розвитку здорових міжособистісних відносин [3, с. 11].

На нашу думку, одним із найбільш підступних аспектів мовленнєвої маніпуляції є її здатність змінювати сприйняття реальності особистістю, не викликаючи в неї відчуття, що з її думками чи переконаннями маніпулюють. Така форма впливу часто приховує свою мету, що робить її особливо небезпечною. Людина може навіть не усвідомлювати, що її погляди, ставлення або вибір змінюються під впливом маніпулятора. Замість того, щоб самостійно приймати рішення на основі логічних аргументів чи фактів, людина починає діяти в межах того, що нав'язав їй маніпулятивний вплив. Це не лише порушує її автономію та здатність до критичного мислення, але й зменшує здатність до самоаналізу та рефлексії. В результаті, особистість може опинитися у ситуації, коли її внутрішні переконання та вибір стають не результатом особистих міркувань, а підсумком стороннього впливу, що може призвести до непотрібних і навіть шкідливих наслідків у житті.

Мовленнєва маніпуляція, як вид мовленнєвого впливу, має значний вплив на особистість, часто діючи на підсвідомому рівні. Вона здатна не тільки змінювати переконання та ставлення людини, але й формувати її поведінку таким чином, що адресат не усвідомлює цього процесу. Відрізняючись від відкритих форм переконання чи аргументації, маніпуляція орієнтована на емоційне та когнітивне сприйняття, і може включати різноманітні методи – від спотворення фактів до використання емоційно забарвлених слів і риторичних прийомів. Ці засоби роблять маніпуляцію надзвичайно ефективною, але й потенційно небезпечною, оскільки вона порушує здатність людини до критичного осмислення і самостійного прийняття рішень.

Отже, враховуючи вище зазначене, особливо важливою є етична складова мовленнєвої маніпуляції. Оскільки маніпуляція часто здійснюється без явного усвідомлення адресатом того, що його свідомість піддається впливу, це може мати довгострокові

негативні наслідки для особистості. Для запобігання таким ефектам важливо розвивати критичне мислення, що дозволить людині усвідомлювати маніпулятивні практики та протистояти їм. Зокрема, важливо акцентувати увагу на розумінні того, як мовленнєві маніпуляції можуть змінювати світогляд і поведінку, та сприяти формуванню у суспільстві більш обізнаних і свідомих комунікаторів, здатних захистити свою автономію та особисту свободу вибору.

Список використаних джерел

1. Аккурт В. Методи маніпулятивного впливу у лінгвістиці. Науковий вісник ПНПУ імені К.Д.Ушинського. Одеса. 2020. № 30. С. 5–23.

2. Зірка В.В. Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.02. Київ, 2005. 32 с.

3. Маріна О. В. Мовленнєва маніпуляція в американському політичному дискурсі. Лінгвістичні дослідження. 2014. № 38. С. 116–120.

4. Нагорна О.О Мова як інструмент маніпуляції: стилістичний аналіз використання лексики у політичному й діловому дискурсі. Закарпатські філологічні студії, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород. 2023, Т.2. Вип.32. С. 64–68.

5. Сорокіна Л. Є. Мовленнєва маніпуляція та інші види мовленнєвого впливу: термінологічне розмежування понять. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. 2014. Сер. філологія. №8. Т.2. С. 157–159.

6. Труба Г. М, Гречка С. А. Теоретичне обґрунтування сутності поняття «мовленнєва маніпуляція» у політичному дискурсі. Вісник ОНУ. Сер.: Філологія. 2020. Т. 25, вип. 2 (22), С. 89–96.